

УДК 338.242.2

Романко О.П.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри теорії економіки та управління**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу***Савчин І.З.***асистент кафедри теорії економіки та управління**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

ВНУТРІШНЄ І ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ СТІЙКІСТЬ НАФТОГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

INTERNAL AND EXTERNAL IMPACT ENVIRONMENT ON THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF OIL AND GAS ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність економічної стійкості підприємства, зовнішні та внутрішні чинники формування економічної стійкості та фактори, що здійснюють безпосередній вплив на неї; розкрито основні властивості категорії економічної стійкості підприємства; проаналізовано механізм управління класичного організаційно-економічного підприємства; доведено та досліджено взаємозв'язок дестабілізуючих факторів нафтогазового підприємства з фінансовою, виробничою, соціальною, інформаційною та екологічною стійкістю.

Ключові слова: економічна стійкість підприємства, зовнішні чинники, внутрішні чинники, категорія економічного механізму, нестабільність зовнішнього та внутрішнього середовища.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность экономической устойчивости предприятия, внешние и внутренние факторы формирования экономической устойчивости и факторы, которые оказывают на нее непосредственное влияние, раскрыты основные свойства категории экономической устойчивости предприятия, проанализирован механизм управления классического организационно-экономического предприятия, доказана и исследована взаимосвязь дестабилизирующих факторов нефтегазового предприятия с финансовой, производственной, социальной, информационной и экологической устойчивостью.

Ключевые слова: экономическая устойчивость предприятия, внешние факторы, внутренние факторы, категория экономического механизма, нестабильность внешней и внутренней среды.

ANNOTATION

The article deals with the subject matter of economic sustainability, external and internal factors of economic sustainability formation and factors which directly influence it. The basic properties of economic sustainability of the enterprise are revealed. The mechanism of classical organizational and economic enterprise management is analyzed. The relation between destabilizing factors of oil and gas enterprise with financial, industrial, social, informational and ecological sustainability is studied.

Keywords: economic stability of the enterprise, external factors, internal factors, the category of economic mechanism, instability of external and internal environment.

Постановка проблеми. В умовах посилення процесів глобалізації в межах ринкового та економічного середовища функціонування підприємства постійно зазнає впливу різноманітних факторів та чинників, обумовлених загостренням конкуренції або нестабільною політичною та економічною ситуацією в державі. Сучасні умови функціонування підприємств характеризуються постійною залежністю від усіх

суб'єктів загальної інфраструктури, зростанням динамічності кон'юнктури національного та світового ринку, змін в українському законодавстві, а також швидких темпів розвитку науково-технічного прогресу. Перепади економічної активності, наявність світової фінансової кризи, природні катаклізми істотно впливають на життєздатність суб'єктів господарювання, продемонструвавши наявність слабких сторін підприємства та неготовність до критичних умов його існування.

Сукупність цих кризових потрясінь може негативно та позитивно позначитися на організації та ефективності роботи підприємства, що надалі за некваліфікованого менеджменту може призводити до банкрутства і ліквідації. На сьогодні формування економічної стійкості підприємства та зменшення впливу зовнішнього і внутрішнього середовища є беззаперечною умовою функціонування підприємства. Саме тому існує проблема детального вивчення факторів, що впливають на економічну стійкість підприємства і виявлення причин, що призводять до появи негативних тенденцій для підприємств нафтогазового комплексу України.

Невід'ємною рисою сучасної економіки є її економічна стійкість, за умов якої підприємства прагнуть забезпечити свій економічний розвиток і стабільність. Тому економічна стійкість підприємства як критичний атрибут його стійкості є актуальним питанням економічної науки та практики діяльності підприємств. Поняття економічної стійкості тісно пов'язане з проблемою обмеженості економічних ресурсів, та вперше було вжито після глобальної енергетичної кризи 1973–1979 рр. Під економічною стійкістю визначалося «вміння втриматися перед загрозою банкрутства» [2, с. 303]. Метою такої концепції економічної стійкості було забезпечення стабільного розвитку світового господарства на основі економічного та національного використання ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження основних аспектів визначення та аналізу економічної стійкості

підприємств було зроблено зарубіжними науковцями, серед яких Е. Альтман, Е.Дж. Долан, І. Бланк та ін. Широке коло питань щодо ідентифікації всіх можливих факторів економічної стійкості підприємства та розроблення підходів до оцінки можливого їхнього впливу розкрито в працях українських та російських науковців, серед яких О.І. Барановський, С. Виханський, О.Д. Заруба, А.І. Наумов, Е.С. Савицька, Є.С. Стоянова, А.Н. Федорків та ін.

Незважаючи на численні дослідження цієї сфери, поняття стійкості функціонування підприємства зустрічається в літературі досить рідко, що свідчить про недостатню розробку даного наукового напрямку, особливо в нафтогазовій сфері. Натепер, у період трансформації української економіки, особливо важливо і актуально вміти оцінювати, контролювати і забезпечувати комплексний сталий розвиток і функціонування саме нафтогазового підприємства, яке було і залишається основоположною ланкою виробничо-економічної діяльності будь-якої галузі.

Проте наявні поняття та визначення не відображають всіх факторів, що забезпечують економічну стійкість функціонування підприємства, саме тому обумовлюється актуальність виявлення та дослідження факторів зовнішнього і внутрішнього середовища впливу на економічну стійкість нафтогазового підприємства, на основі класичної схеми управління організаційно-економічного механізму підприємства дослідити взаємозв'язок змінних факторів на стійкість нафтогазового підприємства.

Оцінка та забезпечення сталого функціонування і розвитку підприємства неможливі без правильного визначення системи відповідних факторів і критеріїв. Домовимося, що під терміном «критерій» будемо розуміти характерну ознаку, на підставі якої можна судити про достовірність чи ступеня досягнення якогось явища чи процесу, а під терміном «фактор» – необхідну умову, рушійну силу реалізації цього явища бо процесу. Таким чином, метою критеріїв є комплексна оцінка ступеня стійкості функціонування нафтогазового підприємства, а сукупність факторів дозволяє визначити необхідні матеріальні, трудові, організаційні та фінансові ресурси і процедури забезпечення стійкості.

Досліджуючи критерії стійкості, потрібно відразу ж відзначити їхній комплексний характер. Правильну та вичерпну оцінку стійкості функціонування підприємства можна забезпечити тільки системою критеріїв, в якій кожен з них характеризує певну сторону стійкості. Можна назвати щонайменше сім таких сторін, що визначають стійкість функціонування і розвитку нафтогазового підприємства: економічна стійкість; фінансова стійкість; технічна стійкість; маркетингова стійкість; логістична стійкість; екологічна стійкість; соціальна стійкість.

Варто звернути увагу на те, що економічна стійкість підприємства формується завдяки

ефективному використанню виробничого, маркетингового, фінансового, науково-технічного, інноваційного, кадрового, майнового потенціалу, а також завдяки гнучкому пристосуванню до змін середовища функціонування, а часто – завдяки випередженню цих змін.

Класифікація факторів економічної стійкості нафтогазових підприємств покликана сформулювати багатостороннє, комплексне та системне уявлення про максимальну можливу кількість чинників, які формують економічну безпеку та стійкі позиції на ринку для підприємств нафтогазової сфери.

На підставі вивчення практики функціонування нафтогазових підприємств запропоновано комплексну класифікацію факторів економічної стійкості підприємств нафтогазової сфери за низкою істотних та незалежних ознак, а саме: середовищем функціонування, змістовими характеристиками, рівнем впливу, урегульованості, прогнозованості впливу факторів, силою та напрямком впливу [2, с. 126].

Результати проведених досліджень, вивчення теорії та практики за проблемою дають змогу виокремити основні властивості категорії «економічна стійкість підприємства», а саме:

- динамічність – поняття економічної стійкості підприємства є обмеженим в часі, адже підприємство може бути економічно стійким в один період часу і втратити цю властивість в іншому періоді, тобто не є сталою величиною;
- предметність – передбачає виокремлення переліку та сукупності параметрів, які формують економічну стійкість підприємства, а саме: висока якість та низькі ціни на продукцію, сучасна техніка та технологія, висока кваліфікація кадрів, налагоджені зовнішньоекономічні зв'язки, наявність фінансових можливостей для розвитку підприємства, використання прогресивних управлінських технологій тощо;
- інтегральність – оцінювання економічної стійкості підприємства не може здійснюватися за одним критерієм, а обов'язково базується на використанні інтегрального показника;
- врахування внутрішніх і зовнішніх умов функціонування: під час оцінювання чи прогнозування економічної стійкості підприємства необхідно враховувати усю сукупність чинників, що вплинули чи потенційно можуть вплинути на її формування;
- релевантність – означає, що економічна стійкість підприємства може бути визначена лише в межах відповідного середовища функціонування;
- системність – передбачає врахування усієї сукупності параметрів та умов, що формують економічну стійкість нафтогазового підприємства, а також взаємозв'язки між ними та взаємовпливи;
- просторовість – економічна стійкість підприємства визначається в межах певної сфери (економічної, ринкової, фінансової, екологічної, соціальної та ін.), оскільки за рівних умов

підприємство може проявляти економічну стійкість за деякими або всіма сферами;

- порівнянність – економічна стійкість підприємства визначається та досліджується порівняно з реальними суб'єктами господарювання, які функціонують на цьому ж ринку.

На підставі аналізу літературних джерел та врахування вище перелічених властивостей уточнено трактування категорії «економічна стійкість нафтогазового підприємства» як: *комплексне поняття, яке відображає збері-*

гання та розвиток конкретного нафтогазового підприємства за будь-яких умов впливу середовища функціонування у конкретний проміжок часу за сукупністю параметрів (економічних, фінансових, виробничих, кадрових, ринкових, та інших), що певним чином між собою поєднані та формують пріоритетну унікальність підприємства, забезпечуючи його конкурентоспроможність на ринках. Запропоноване визначення характеризується комплексністю та враховує просторові, часові, атрибутивні, відносні та інші властивості [1, с. 302].

В умовах конкуренції процесу економічного зростання протистоїть економічна дестабілізація, коли існує різке порушення рівноваги, нестійке становище в економіці, розбалансованість господарських відносин. Перед кожним підприємством стоїть завдання: у разі небажаних відхилень в економіко-фінансової діяльності, з урахуванням впливу зовнішнього і внутрішнього середовища, повертатися до стійкого і ефективного розвитку. Для цього необхідно вмело використовувати усі елементи механізму господарювання і створити такі умови, за яких можливо долати небажані відхилення від сталого розвитку. Найбільших успіхів домагаються структури, здатні відновлювати вихідне положення (стан) рівноваги після якого-небудь збурення (під дією зовнішнього середовища), яке проявляється у відхиленні параметрів системи від нормального значення.

Стає очевидною необхідність формування економічного механізму сталого розвитку нафтогазового підприємства. Під економічним механізмом стійкого розвитку нафтогазового підприємства ми розуміємо сукупність використовуваних економічних методів і прийомів, що підвищують здатність нафтогазового підприємства адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні впливи і функціонувати, вести себе так, щоб розвиватися в напрямку досягнення своїх стратегічно заданих цілей.

Категорія економічного механізму сталого розвитку нафтогазового підприємства до теперішнього часу практично не розглядалися питання як її створення, так і використання. Економічний механізм сталого

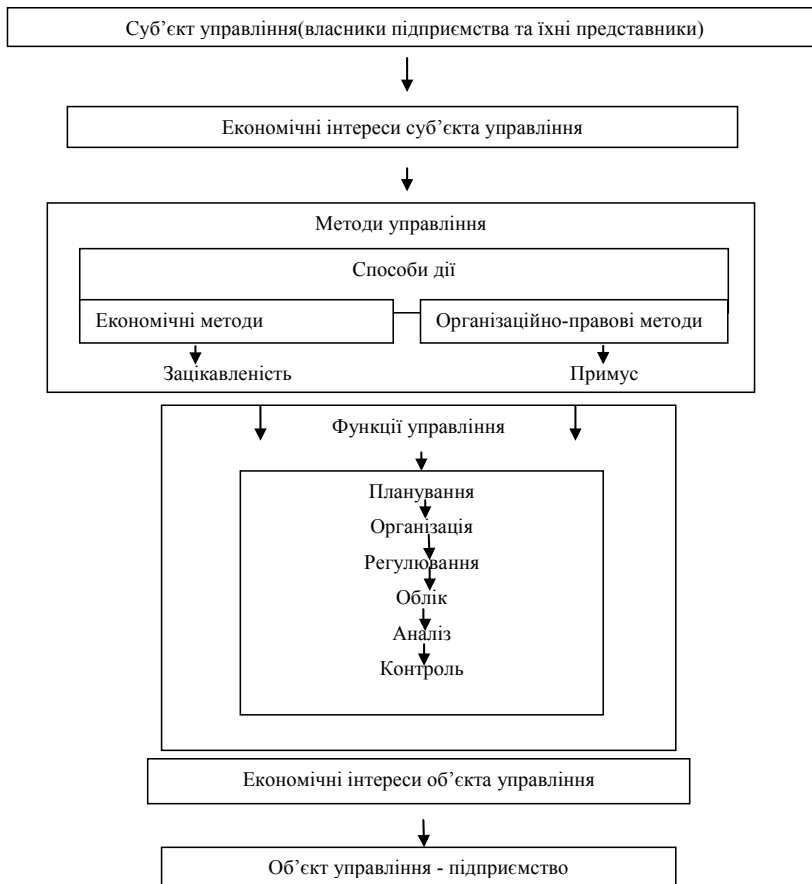

Рис. 1. Класична схема управління організаційно-економічного механізму підприємства

Рис. 2. Фактори зовнішнього середовища

розвитку є складною категорією, відображає сукупність економічних відносин, що виникають у ході досягнення цілей розвитку в процесі господарсько-фінансової діяльності підприємства [4].

Під організаційно-економічним механізмом ми розуміємо систему управління, що включає в себе певну сукупність взаємопов'язаних економічних і організаційно-правових методів, що мають специфічні особливості свого вираження в конкурентних умовах суспільства, за допомогою яких держава як суб'єкт управління координує власні інтереси з інтересами об'єкта управління, тобто будь-якого підприємства, яке у свою чергу, керуючись цими методами, планує, організовує і реалізує свою діяльність. У схематичному вигляді управління класичного організаційно-економічного механізму підприємства представлено на рисунку 1.

Поняття стійкості може бути використано для характеристики стабільності положення нафтогазового підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Варто розрізнити стійкість середовища і стійкість підприємства.

Сталий розвиток господарської структури характеризує комплексна система показників, що відбувається в динаміці економічного зростання, зміцнення фінансового стану та підвищення ефективності використання всієї сукупності і кожного виду ресурсів, виконання за звітний період (місяць, квартал, півріччя, рік) зобов'язань перед працівниками, іншими організаціями (підприємствами) і державою. На всіх рівнях управління галузевими структурами головною метою є досягнення сталого розвитку економіки, яке характеризується збільшенням в динаміці (у порівнянних обсягах) основних статистичних індикаторів (на рівні країни, областей і регіонів) і кінцевих показників (на рівнях галузі та підприємств) у визначених розмірах і в оптимальному співвідношенні між ними.

Водночас особлива складність проблеми оцінки та управління стійкістю в тому, що оцінювати її можна по окремих видам: економічна, фінансова, технічна, екологічна стійкість і т.д. Але ефективно управляти – тільки в комплексі, в єдиній системі. Це впливає з того, що сталий розвиток будь-якої економічної системи обов'язково передбачає збалансоване функціонування усіх її елементів.

Стійкість середовища призначена визначити сильні і слабкі сторони підприємства на засадах аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування, а також можливості і загрози зовнішнього середовища, які здатні позитивно і негативно вплинути на економічну стійкість нафтогазового підприємства [3, с. 126].

При цьому фактори зовнішнього середовища доцільно поділяти на фактори прямої дії – що безпосередньо визначають економічну стійкість підприємств, фактори непрямої дії – впливають

через фактори прямої дії і фактори внутрішнього середовища.

Фактори зовнішнього середовища більш детально продемонстровані на рисунку 2.

Фактори внутрішнього середовища представлені на рисунку 3.

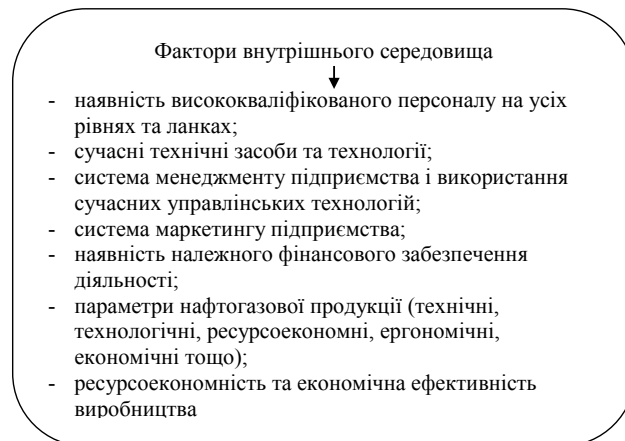

Рис. 3. Фактори внутрішнього середовища

Зовнішня щодо підприємства стійкість визначається насамперед стабільністю економіки загалом, у рамках якої здійснюється діяльність підприємства. Вона досягається відповідними механізмами управління ринковою економікою в масштабах всього господарства.

Стійкість підприємства може розглядатися в якості свого роду компенсаційного механізму, що дозволяє підприємству адаптуватися до дестабілізуючого впливу як внутрішнього, так і зовнішнього середовища в процесі досягнення своїх цілей. При цьому внутрішні і зовнішні ризики, так само як і стійкість, впливають на один і той же процес – досягнення цілей, але діють при цьому за протилежними напрямками: чим вища стійкість підприємства, тим менший ризик у сенсі можливого відхилення від очікуваного результату, і навпаки [5].

Стійкість підприємства передбачає такий рух фінансових, матеріальних та інформаційних потоків, що забезпечують стабільне положення підприємства в умовах нестабільності зовнішнього середовища. Для кількісної оцінки нестійкого значення параметрів підприємства може бути використана статистична оцінка коливання показників, що характеризує міру коливання можливого результату.

Колівання можливого результату є ступенем відхилення очікуваного значення від середньої величини. Для цього на практиці звичайно застосовують два тісно пов'язаних критерії: дисперсію і середньоквадратичне відхилення. Дисперсія і середньоквадратичне відхилення є методами абсолютного коливання. Для аналізу зазвичай використовують коефіцієнт варіації, за допомогою якого можна порівнювати коливання ознак, виражених у різних одиницях виміру. Коефіцієнт варіації може змінюватися від 0 до 100%.

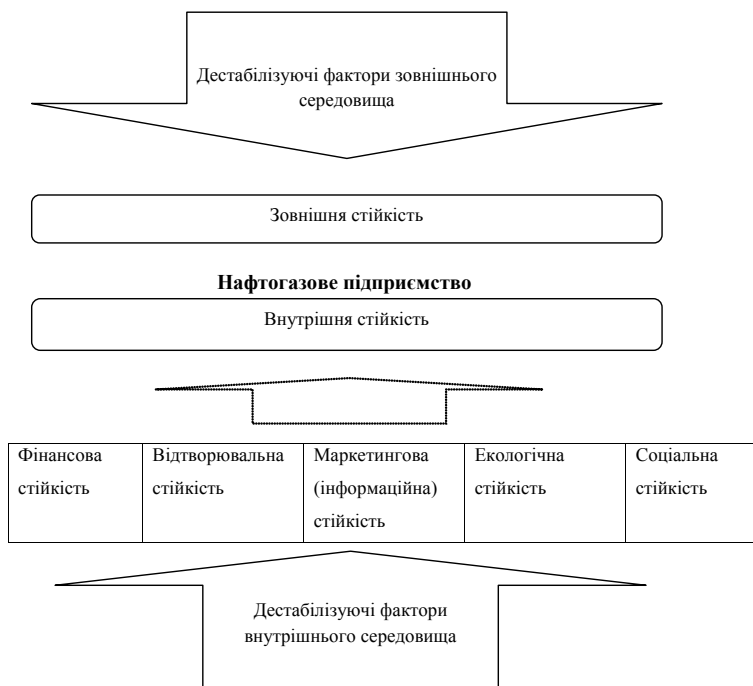

Рис. 4. Взаємозв'язок дестабілізуючих факторів нафтогазового підприємства і видів стійкості

Чим більший коефіцієнт, тим більше коливання. В економічній статистиці встановлена така оцінка різних значень коефіцієнта варіації: до 10% – слабка коливання; до 10-25% – помірне коливання; більше 25% – високе коливання.

Подання ризику як міри потенційної можливості відхилення від встановлених цілей внаслідок динамічної стійкої системи логістичних потоків у [6, с. 21] визначає найбільш важливі аспекти стійкості і, відповідно, ризиків нафтогазового підприємства.

На нашу думку, істотно впливають на стійкість нафтогазового підприємства такі види внутрішньої стійкості, як: фінансова стійкість; виробнича стійкість; соціальна стійкість; інформаційна стійкість; екологічна стійкість. Взаємозв'язок дестабілізуючих факторів підприємства з даними видами стійкості представлена на рисунку 4.

Фінансова стійкість відображає такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне реалізовувати встановлені цілі. Відтворювальна стійкість забезпечує стабільність процесу виробництва і реалізації продукції, а також його розширення і оновлення. Стійкість соціального середовища має велике значення для забезпечення стабільності роботи підприємства, а також для його розвитку. Забезпечення високого рівня соціальної стійкості є особливо важливим завданням на нафтогазових підприємствах, що як правило, є містоутворюючими. Інформаційна стійкість виступає необхідною умовою господарської та фінансової стійкості

підприємства, забезпечуючи адекватну інформаційно-аналітичну базу прийняття управлінських рішень. Забезпечення екологічної стійкості є необхідною умовою функціонування підприємств, потенційно небезпечних для навколишнього середовища. До числа таких підприємств, безумовно, належать нафтогазові підприємства.

У комплексній проблемі оцінки стійкості нафтогазового підприємства особливе місце займає проблема визначення меж кожного з видів стійкості. Наприклад, недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства та відсутності у нього коштів для розвитку виробництва, а надлишкова буде перешкоджати розвитку, обтяжуючи витрати підприємства зайвими запасами і резервами.

Висновки. На основі вищевикладеного ми дослідили поняття «економічна стійкість нафтогазового підприємства», класифікували фактори зовнішнього середовища, що впливають на економічну стійкість підприємства, проаналізували статистичну оцінку коливання показників, що характеризує міру коливання, виявили взаємозв'язок дестабілізуючих факторів нафтогазового підприємства і видів стійкості. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі має стати аналіз не лише факторів впливу на економічну стійкість нафтогазових підприємств підприємства, але і способів запобігання впливу негативного середовища на сталий економічний розвиток цього виду підприємств. Також важливо з'ясувати групу факторів, які є передбачуваними (позитивними) та непередбачуваними (негативними), для формування антикризових заходів підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виханский С., Наумов А.И. Менеджмент / С. Виханский, А.И. Наумов. – М.: ЭКСМО Пресс, 2012. – 528 с.
2. Романко О.П., Савчин І.З. Економічна стійкість нафтогазового підприємства: сутність та властивості / Романко О.П., Савчин І.З. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22. – С. 302-306.
3. Романко О.П., Савчин І.З. Класифікація факторів впливу на економічну стійкість нафтогазових підприємств / Романко О.П., Савчин І.З. // Кримський економічний вісник. – 2013. – Вип. 2 (03). – С. 126-129.
4. Федорков А.И. Методология и организационные формы управления предприятием в условиях перехода к рыночным отношениям. – СПб.: СПбГИЭФ, 1998. – 232 с.
5. Савинская Э.С. Риски и устойчивость предприятия / Э.С. Савинская. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 1999. – 99 с.
6. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент: теория и практика: (учеб. для вузов) // под ред. Е.С. Стояновой. – М.: Перспектива, 2008. – 238 с.